

NUTRITION FRIENDLY SCHOOLS INITIATIVE: NOVÝ PROGRAM SVĚTOVÉ ZDRAVOTNICKÉ ORGANIZACE

NUTRITION FRIENDLY SCHOOLS INITIATIVE: A NEW PROGRAMME OF THE WORLD HEALTH ORGANIZATION

JANA FIALOVÁ

Ústav preventivního lékařství, Lékařská fakulta MU, Brno

SOUHRN

Článek představuje nový program Světové zdravotnické organizace nazvaný Nutrition Friendly School Initiative a ukazuje jeho souvislost s dalšími podobnými mezinárodními i národními aktivitami. Cílem nové iniciativy je vytvořit prostředí, které umožní školám ve spolupráci s rodiči a dalšími subjekty vzdělávat a vychovávat děti ke zdravému životnímu stylu a tím předcházet stále častějšímu výskytu obezity a souvisejících nemocí. Zárukou efektivnosti této iniciativy by měly být nástroje v podobě akreditace škol spolu s následnými pravidelnými evaluacemi.

Klíčová slova: NFSI, výživa dětí, škola a zdraví, dětská obezita, životní styl

SUMMARY

The new programme of WHO named Nutrition Friendly School Initiative (NFSI) is presented in our review. There is discussed its relation to similar activities at both international and national levels. The aim of the new initiative is to provide a friendly and enabling environment for schools in close cooperation with parents and other keepholders to educate children to adopt the overall healthy lifestyle and thus to prevent an ever more frequent incidence of obesity and nutrition-related diseases and ill health. The efficiency of this initiative will be ensured by tools such as the accreditation of schools and consequent periodical evaluations.

Key words: NFSI, nutrition of children, school and health, children's obesity, lifestyle

Výživa je jedním z klíčových témat, kterým se věnuje Světová zdravotnická organizace (WHO). WHO si je vědoma velké závažnosti problémů spojených s nedostatečnou, ale i nadbytečnou a nevyváženou výživou a nesprávným životním stylem, proto v posledních měsících intenzivně připravovala novou iniciativu zaměřenou na řešení těchto problémů. V současné době je tento program nazvaný Nutrition Friendly Schools Initiative (dále NFSI) připraven pro uvedení do praxe. Jsme přesvědčeni, že i v České republice existuje potenciál pro jeho uplatnění, a že by tento nový program měl být využit i v našich podmínkách.

Škola a intervenční programy

Již delší dobu je možné sledovat zvyšování výskytu obezity jako celosvětového jevu, jež se navíc v některých zemích (rozvojové země, ale také např. některé země východní Evropy) objevuje současně s podvýživou. Mnohé studie z posledních let ukazují, že se tento problém stále častěji týká dětského věku. Především v rozvinutých společnostech je právě u dětí nárůst výskytu obezity a chorob souvisejících s výživou dramatický (2). Všechny zveřejněné

výzkumy ukazují, že se situace v České republice nijak významně neodlišuje od zbytku Evropy (6).

Na utváření výživových návyků má vliv mnoho faktorů: smyslové vnímání, preference chutí, vůní, barev, ale z velké části i sociálně kulturní prostředí, v němž dítě vyrůstá (1). Hlavní a nezastupitelnou úlohu hraje bezesporu rodina, ale čím je dítě starší, tím větší vliv získává jeho okolí – škola i vrstevníci. Prostředí školy a kamarádů hraje ještě významnější roli v případě dětí z nefunkčních, rozpadajících se nebo neúplných rodin.

Škola je tedy důležitý činitel ve výchově ke zdravému životnímu stylu, tuto funkci však nemůže plnit osamoceně. Je třeba vytvořit podmínky pro účinné uplatnění této role školy, k nimž patří také nezbytná spolupráce s rodinami, ale i dalšími institucemi. Vytvoření těchto podmínek a sítě spolupracujících institucí je možné uskutečnit právě prostřednictvím nejrůznějších programů.

Tyto programy jsou připravovány na mezinárodní i národní úrovni a sledují rozdílné dílčí cíle, cílové skupiny a používají i rozdílné nástroje – některé jsou komplexnější, některé velmi specifické. Příkladem existujících programů v ČR je státem dotovaný komplexní Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR – Zdraví pro všechny v 21. století. Je zaměřen co

nejobecněji, a umožňuje předkládat nejrůzněji zaměřené projekty. Příkladem programu s velmi konkrétním cílem je naproti tomu např. akce Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy Školní mléko. Také některé potravinářské firmy a občanská sdružení se snaží zapojit do těchto aktivit. Příkladem může být Zdravá 5 (společnost Ahold) nebo soutěže jako např. Hravě žij zdravě (STOB), Rama chutná svačina, tím učení začíná (Rama) apod. Mnohé intervenční programy probíhaly a probíhají na regionálních úrovních. Vzhledem k tomu, že se téměř vždy jedná o časově omezené projekty mají, přes nesporné pozitivní výsledky, jen krátkodobý dopad a význam. Jednak zasáhne většinou jen jednu intervenovanou generaci dětí, jednak i děti, jež prošly programem, časem většinu získaných poznatků či návyků zapomenou a jejich znalosti jsou stejné jako u jejich vrstevníků, kteří srovnatelnými intervenčními programy neprošli (5). Z toho vyplývá, že skutečný výchovný výsledek je možno očekávat spíše u dlouhodobých a komplexních vzdělávacích projektů.

Právě komplexnost, dlouhodobost a využití zkušeností z již existujících programů jsou základními charakteristikami nového programu Nutrition Friendly Schools Initiative, který připravila Světová zdravotnická organizace a jenž vychází z principů úspěšného a zavedeného programu Baby Friendly Hospital Initiative (dále BFHI).

Cíle a nástroje NFSI

NFSI si klade za cíl především vytvořit rámec pro implementaci školních programů, které nejen zajistí lepší vzdělávání dětí v oblasti zdravé výživy a správného životního stylu, ale podpoří také kontakty a úzkou spolupráci školy s rodiči, místními samosprávami, zřizovateli škol a zdravotnickými odborníky a v neposlední řadě bude fungovat jako stimulující a motivační prostředí. Program není zaměřen jen na výchovu ke zdravé výživě, ale chce vytvořit takové školní prostředí, jež ve spolupráci s okolními subjekty bude dlouhodobě a komplexně podporovat zdravý vývoj dětí a zabránit stále častějšímu výskytu nemocí souvisejících se špatnými stravovacími návyky a nedostatkem pohybu, jako jsou obezita a ji doprovázející choroby, specifická malnutrice, ale také prostá podvýživa a poruchy příjmu potravy.

Ideová východiska této iniciativy se začala formovat již koncem 90. let minulého století na jednáních expertů WHO (Expert Consultation on Obesity, Ženeva, červen 97) (3), na dalších setkáních odborníků se postupně formulovala a upřesňovala dnešní podoba NFSI. Za klíčová lze považovat setkání v Kobe (WHO Expert Meeting on Childhood Obesity, červen 2005) a v Montreux ve Švýcarsku (Brainstorming Meeting on the Development of a Framework on the Nutrition-Friendly Schools Initiative, únor 2006) (4).

NFSI není jen iniciativou WHO, ale zahrnuje také spolupráci s mnoha světovými organizacemi a jejich probíhajícími projekty. Především je třeba zmínit The FRESH Initiative, na které se podílí vedle WHO také UNESCO, UNICEF, Světová banka a další partneři, program Child-Friendly Schools (UNICEF), Health Promoting Schools (WHO) a School Food and Nutrition Education Programme (FAO). K NFSI se již také připojily některé země prostřednictvím svých vládních organizací, namátkou je možno zmínit USA, Brazílii, Finsko, Irsko.

Všechny tyto iniciativy, na které NFSI navazuje, mají za cíl zajistit lepší školní, sociální a výukové podmínky

pro děti a jejich kvalitní vzdělávání mj. v oblasti zdravé výživy. NFSI má některé unikátní charakteristiky, jež by měly zaručit jistější a dlouhodobé výsledky. NFSI klade velký důraz na kontakty a propojení školy s rodiči i širším okolím, podrobně, rozsáhle a konkrétně definuje 22 kritérií, které škole pomohou zhodnotit její situaci a zavádí standardizovanou akreditaci škol podle konceptu BFHI, kdy školy zapojené do programu jsou na počátku akreditovány a v pravidelných intervalech vyhodnocovány.

Výhodou pro zúčastněné subjekty je bezesporu to, že program usnadní školám nastolení optimálního prostředí pro celkový zdravý vývoj dětí i pro jejich vzdělání v oblasti zdravého životního stylu, pomůže zajistit spojení mezi školou a ostatními subjekty, lepší spolupráci s rodinami, místními komunitami i zdravotnickými odborníky a především umožní školám, aby se akreditovaly jako Nutrition Friendly School (NFS), což jim zvýší hodnotu a konkurenceschopnost mezi ostatními školami.

K iniciativě se mohou připojit všechny školy od mateřských po střední. Školy, popř. země, které mají zájem se k NFSI připojit, se mohou obrátit buďto na národní výbor NFSI při Ministerstvu zdravotnictví, který bude jmenován, nebo na sekretariát mezinárodního koordinačního týmu NFSI, které jim poskytnou materiály s podrobnými informacemi. Cesta k akreditaci školy vede přes vytvoření pracovní skupiny na škole, jejímž předsedou bude v optimálním případě ředitel nebo zástupce ředitele a členy zástupci učitelů, studentů, rodičů, dalších školních zaměstnanců (např. vedoucí školního stravování, správce budov apod.), místních zastupitelů a zdravotníků. Tato pracovní skupina provede pomocí podrobného dotazníku vlastní zhodnocení, při kterém zjistí, ve kterých oblastech má škola nedostatky. Vytvoří si plán zlepšení situace, do něhož budou kromě školy zapojeny všechny zúčastněné subjekty. Po odstranění všech nedostatků provede druhé sebehodnocení a výsledky obou zašle národnímu výboru NFSI. Po splnění všech kritérií bude škola následně akreditována jako NFS a ve dvouletých intervalech pravidelně hodnocena na národní úrovni, což jí zajistí dlouhodobé udržení dosažených podmínek.

NFSI jako nově představený program WHO by i v podmínkách České republiky mohl být přínosem a počátkem výraznější a hlavně dlouhodobější změny ve výchově dětí ke zdravějšímu životnímu stylu. Je totiž komplexně zaměřenou iniciativou vycházející ze zkušeností předchozích programů WHO a partnerských institucí, navazující na osvědčené principy BFHI a efektivně propojující zájmy a výchovné cíle rodiny a školy (včetně širšího okolí). Výhodou NFSI oproti jiným podobným programům je použití motivačních nástrojů v podobě akreditace a opakovaných hodnocení, které umožní školám udržet si dlouhodobě dosaženou úroveň opatření a také prezentovat se veřejnosti jako konkurenceschopné školy pečující o zdravý vývoj jim svěřených dětí.

LITERATURA

1. Birch LL, Fisher JO, Grimm-Thomas K. The development of children's eating habits. In: Meiselman HL, MacFie HJH, editors. Food choice, acceptance and consumption. London: Blackie Academic & Professional; 1996. p. 161-206.
2. Dehghan M, Akhtar-Danesh N, Merchant AT. Childhood obesity, prevalence and prevention. Nutr J. 2005 Sep 24;24.
3. Lajka J, Čechová M. Životní styl a obezita – longitudinální epidemiologická studie prevalence obezity v ČR [online]. Praha:

STEM/MARK [cit. 2007-11-11]. Dostupný z: http://www.fzv.cz/files/images/starsi_deti_FINAL.ppt.

4. Obesity: preventing and managing the global epidemic. WHO Technical Report Series No. 894. Geneva: WHO; 2000.
5. Report of the Brainstorming Meeting on the development of a framework on the Nutrition-Friendly Schools Initiative; 2006 Feb 27-28; Montreux, Switzerland. Geneva: WHO; 2006.
6. Vašíčková Z. Účinnost výživových intervenčních programů

zaměřených na dětskou populaci. Vojen Zdrav Listy. 2003;72(4):153-7.

*Mgr. Jana Fialová
Ústav preventivního lékařství
Lékařská fakulta Masarykovy univerzity
Tomešova 12
602 00 Brno
E-mail: janafialova@mail.muni.cz*